

Головченко В.І.*

«ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР» ЗАКАРПАТТЯ 1918-1919 рр.

The article spotlights international and political circumstances of Transcarpathians Ukraine's including in Czechoslovakia Republic after the First World War. Special attention is paid to the Ukrainian question's place in foreign policy of Czechoslovakia government during formation of Versailles system of international relations.

Поточного року минуло дев'ять десятиліть від часу входження Закарпаття до складу щойно створеної Чехословацької Республіки (ЧСР) - аж до ліквідації «Першої Республіки» нацистською Німеччиною в ніч на 15 березня 1939 р. Таким чином, доля історично найбільш ізольованого регіону України виявилася органічно поєднаною із сумно відомою Версальсько-Вашингтонською системою міжнародних відносин, що від початків свого міжнародно-правового оформлення містила елементи саморуйнування й самознищення.

Критичне осмислення й вивчення всього позитивного й негативного у вітчизняному історичному досвіді, безумовно, мало б страхувати українське суспільство від небажаних, навіть згубних помилок на сучасному етапі існування. З огляду на вельми примарні євроінтеграційні перспективи України, міжнародно-політичні й дипломатичні обставини включення найзахіднішого – дійсно центральноєвропейського – регіону України до найдемократичнішої республіки міжвоєнної Центрально-Східної Європи є унікальними й вартими на докладніше з'ясування.

Загальновідомо, що за Сен-Жерменським мирним договором Антанти та її союзників з Австрією від 10 вересня 1919 р. Закарпаття під назвою «Підкарпатська Русь» переходило до складу ЧСР. Ст. 10-13 угоди визначали автономний статус краю в складі новопосталої держави й зобов'язували офіційну Прагу «встановити територію русинів на південь від Карпат у кордонах, визначених головними союзниками і дружніми державами, як автономну одиницю в рамках Чехословацької держави, із найвищим ступенем самоуправи, який тільки можливий при збереженні єдності Чехословацької держави» [1]. Входження Закарпаття до складу останньої підтверджувалося й спеціальним п.48 Тріанонського договору переможців у Першій світовій з Угорщиною, що був укладений 4 червня 1920 р.

Але й досі малознаним залишається той факт, що до початку Першої світової війни майже половина всього населення Закарпаття (понад 400 тис. чол.) виїхала за океан, переважно до США, в пошуках заробітку. Саме заробітчанська карпаторуська еміграція на завершальному етапі війни виявила неабияку політичну активність і відіграла досить значну (коли не ключову) роль в остаточному вирішенні питання про державну належність і міжнародно-правовий статус краю.

В середовищі закарпатської еміграції в США були досить впливовими сили, що виступали за приєднання краю до Росії (в разі розгрому Австро-Угорщини), й лише жовтневий більшовицький переворот 1917 р. у Петрограді та вихід колишньої імперії Романових з війни поклали край цим сподіванням. Тому з травня 1918 р. в емігрантських колах ак-

* доктор політичних наук, професор кафедри країнознавства Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

тивізувалися контакти з представниками чеського й словацького визвольного руху, зокрема з Т.Масариком, який саме тоді перебував у США. Як наслідок, підкарпатські русини були прийняті до створеної в жовтні 1918 р. в Філадельфії під головуванням того ж Т.Масарика Демократичної унії Середньої Європи, а невдовзі керівники «Американської народної ради угорських русинів» зустрілися з президентом США В.Вільсоном.

Не дивно, що 13 листопада 1918 р. на плебісциті в усіх карпатоукраїнських церковних парафіях США за приєднання Закарпаття до проголошеної 28 жовтня ЧСР висловилося 67,2 % представників еміграції, за об'єднання краю з Україною – 28,5 %, за його повну незалежність – 2,5 %, а за залишення в складі Угорщини – лише 0,8 % [2]. Аналогічно висловилася й міжнародна конференція русинів-емігрантів у Скрентоні (штат Пенсильванія) 12-18 листопада того ж року.

З огляду на такі невтішні для проголошеної тоді ж унаслідок розпаду монархії Габсбургів Угорської Народної Республіки, її ліберальний уряд під головуванням тимчасового президента – «червоного графа» Мі.Карої мав терміново реагувати на розвиток подій. Урядова програма передбачала «всім народам надати максимальну волю та права, але в єдиній Угорщині» [3]. З аналогічних позицій виступала й створена на початку листопада в Ужгороді «Рада угорських рутенів», до якої увійшли переважно уніатські священники. Вона ухвалила рішення про територіальну цілісність Угорщини й програму розвитку Закарпаття в її складі із забезпеченням прав «нашого угорського народу» [4]. Подібні резолюції були ухвалені протягом листопада-грудня 1918 р. й на зборах у Мукачеві, Берегові, Вілоку та інших населених пунктах понад Тисою.

Проте в західних районах краю, передусім на Пряшівщині, чимало людей вимагало приєднання до Чехословаччини, а на сході – в Рахові та Ясіні Гуцульська народна рада, обрана 8 листопада 1918 р. «збільшовиченими» колишніми військовиками Східного фронту на чолі із С.Ключураком, наполягала на возз'єднанні з Україною [5]. Зрештою, в Закарпатті не було жодної масової політичної партії чи громадського руху, який виражав би інтереси місцевого населення.

Власне кажучи, головними елементами угорської національної ідеї, якою вона формувалася протягом усього XIX ст., були: непримиренність до пангерманської, панславистської та дако-румунської ідеологій, збереження єдиної та неподільної Угорщини, недопущення федералізації країни чи надання автономії іншим народам, забезпечення мадярської гегемонії в історичній Угорщині, пошуки компромісу з Габсбургами проти національно-визвольних рухів слов'янських та румунського народів.

Тому, рятуючи становище, уряд М.Карої на початку грудня 1918 р. оприлюднив указ про право всіх немадярських етносів на самовизначення й призначив уродженця Закарпаття О.Сабова спеціальним міністром у справах русинів. Йому було доручено разом зі створеною в Будапешті проурядовою «Руською народною радою» підготувати законопроект щодо створення в складі Угорської Народної Республіки окремої національно-адміністративної одиниці – «Руської Країни». На скликану в Будапешті 10 грудня 1918 р. нараду прибуло бл. 500 делегатів, серед яких були професори місцевого університету, державні службовці, священники і вчителі [6].

Зібрання зайвий раз засвідчило розбіжності в поглядах та одночасне зростання національної самосвідомості й активізацію політичних позицій того сегменту крайової інтелігенції, що був зорієнтований на Київ. Тому учасники наради піддали критиці урядовий законопроект і зажадали його обговорення та затвердження, а отже й вирішення, таким чином, долі малої батьківщини у власне Закарпатті, приміром, на народних зборах у Мукачевому чи Хусті. Проукраїнські делегати провели в Будапешті власний з'їзд під головуванням майбутнього керівника директорії «Руської Країни» й народного комісара

Закарпаття за Радянської Угорщини А.Штефана - популярного рахівського адвоката. Учасники форуму рішуче зажадали возз'єднання краю з Великою Україною [7].

У відповідь уряд Народної Угорщини 21 грудня 1918 р. видав Закон № 10 «Про національну автономію русинів, що проживають в Угорщині». Ним передбачалося створення т.зв. автономної «Руської Країни» із жуп (округів) Берега, Марамароша, Угоча й Унга (Ужа), безперечно заселених русинами. Територіальне ж упорядкування тих районів у жупах Абадуй-Торна, Земплин, Спіш і Сарош, що мали численне українське населення й на котрі водночас претендувала офіційна Прага, залишалося відкритим. У документі наголошувалося, що «нації рутенів, що проживають в Угорщині, належить повне право самоврядування в питаннях освіти, виховання, релігії і використання мови як у законодавстві, так і в управлінні» та що «Руська Країна всі свої автономні справи вирішує власними органами».

У властивому для тих революційних часів соціалістичному дусі в Законі стверджувалося, що державні землі, шахти й ліси переходять у користування законного представництва «руської» політичної наці, але залишаються власністю Угорщини. Верховна влада в «Руській Країні» належала народним зборам, що формувалися на підставі загального виборчого права, а спільні з Угорською Народною Республікою справи (закордонні, військові, фінансово-господарські, цивільно-громадянські й господарсько-правові) мав вирішувати будапештський парламент за участю депутатів від «Руської Країни». Виконавчими органами управління автономного краю ставали створене в Будапешті під головуванням О.Сабова міністерство «Руської Країни» й підпорядкована їй директорія А.Штефана у Мукачевому.

Таким чином, уперше за майже тисячолітнє співіснування мадярів і русинів під короною Святого Іштвана українському населенню Закарпаття юридично надавалися самоврядні права. Проте, як зазначав один із учасників тих подій, - місцевий дослідник І.Кіндратович, «ся автономія була лиш на папері, бо мадяри в дійсності не хотіли видати владу (іmperium) до рук руського міністра» [8]. Не була й чітко визначена законом територія «Руської Країни» як один із істотних атрибутів автономної державності: до неї включалися лише чотири з восьми жуп Закарпаття, вирішення ж долі інших територій відкладалося на пізніший час.

За революційних умов завершення Першої світової війни такий закон про автономію не знайшов підтримки в більшості політично активного населення краю. Зокрема, в Ясіні з ініціативи Гуцульської народної ради наприкінці грудня 1918 р. навіть відбулося антиугорське повстання (силами колишніх військовополонених, що повернулися з більшовицької Росії) й проголошено Гуцульську Республіку, «президентом» якої став вищезгаданий С.Клочурак. Саме цей конфлікт став предметом обговорення на зустрічі голови львівської Української Національної Ради Є.Петрушевича й М.Каройі та угорського міністра національних справ О.Ясі, що відбулися в Будапешті 30 грудня 1918 р.

Мадярська сторона наполягала на відмові Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) від претензій на Закарпаття, але галичани дипломатично відповіли, що державна належність краю має визначитися Паризькою мирною конференцією за підсумками місцевого плебісциту [9]. Тоді уряд мадярської «народної республіки» відрядив до Ясіні 600 вояків для «наведення порядку», але вже вранці 7 січня 1919 р. вони потрапили в полон до повстанців. Командування Українською Галицькою армією (УГА), зі свого боку, розгорнуло наступальні операції двома військовими групами з Коломиї й Станіслава в загальному напрямку на Рахів, Тячів і Хуст.

Однак, на пікові успіхів, коли була визволена вся Рахівщина й лівобережжя Тиси, а галицькі стрільці й гуцульські повстанці просувалися до Хуста, щоб забезпечити проведення «Всенародних зборів угорських русинів-українців», 17-18 січня 1919 р. на

українські позиції на південь від Марамороського Сигота (нині – Сігету-Мармаціей, Румунія) напали румунські війська. Невдачею закінчився й мукачівський рейд Станіславської групи, що не змогла здолати мадярський опір [10].

Все ж до Хуста в ті драматичні дні з'їхалося 420 учасників Всенародних зборів, делегованих від 175-ти (з понад 400) населених пунктів Березького, Марамороського, Угочанського й Ужанського комітатів, а також близько тисячі гостей із навколишніх сіл. Таким чином, ці збори не були дійсно всенародними, оскільки делегати представляли лише частину населення Закарпаття – переважно східні й центральні райони. Але водночас зібрання виявилось найбільш представницьким політичним форумом закарпатців у доленосний для їхнього краю час.

Історична за своїм значенням резолюція Хустського з'їзду була ухвалена одноголосно й складалася з семи пунктів, причому головна думка була сформульована вже в першому: «Всенародні збори угорських русинів-українців з дня 21-го януара 1919 року висказують з'єднати всіх русинів-українців з комітатів Мараморош, Угоча, Берег, Унг, Земплин, Шариш, Спіш і Абауй-Торна і прилучення русинами-українцями заселених земель до Соборної України, просячи, щоби нова держава при виконуванню (переведенню) сеї злуки узглядило особливе (окремішне) положення угорських русинів-українців. Для того Всенародні збори заявляють, що русько-український нарід Угорщини Х (десятий) закон про Руську Країну, даний в Будапешті з року 1918-го, не признають законом, бо повстав без його волі і без заступництва народу».

Делегати хустського зібрання дипломатично вітали «всі визволені народи австро-угорської монархії: Чехословаків, Югославян, Румунів, Поляків і Німців», а також «мадярське народне правительство на демократичних основах, що признало право самоозначення (саморозпорядження) народів і не уживало ніяких насильств проти політичного організування его правдивої волі». Осередком висловлювалася «подяка всім державам Антанти і їх союзникам, що боронили демократичний їх рух і вибороли пригнобленим народам свободу», та прохання щоб країни-переможці «помогли здійснити ухвалу Всенародних зборів» [11].

Збори так само одностайно обрали Центральну народну раду на чолі з адвокатом М.Брацайком (це саме він 15 березня 1939 р. зачитає маніфест із проголошенням незалежності Карпатської України) і сформували повноважну делегацію в складі заступника голови ради Є.Пузи, учасника визвольного походу до Мараморощини і майбутнього організатора Карпатської Січі Д.Климуша та С.Клочурака для ознайомлення Директорії УНР у Києві з волевиявленням закарпатців. Але вони змогли дістатися лише до Станіслава, де були прийняті Є.Петрушевичем.

За деякими даними, про рішення Хустського віча Київ-таки було повідомлено телеграмою старшого брата Михайла Брацайка – доктора права Юлія Брацайка і навіть владу радянської України в Харкові. Хоча, швидше всього, коли наступного дня – 22 січня 1919 р., на Софійській площі в Києві, де відбувався історичний Акт злуки, представники ЗУНР виступали й від імені Закарпаття, вони могли ще й не знати про рішення віча в Хусті.

Однак, реалізувати їх не було жодної можливості, тому закарпатському українському політикумові довелося обирати з двох чи й трьох «зол» менше і, зрештою, підтримати рішення карпаторуської трудової еміграції в США щодо приєднання Закарпаття до ЧСР. Справа полегшувалася тим, що державному керівництву й дипломатії останньої вдалося якнайліпше презентувати молоду республіку в геополітичному центрі Європи, переконати учасників Паризької мирної конференції в доцільності такого кроку.

Один із «батьків-засновників» ЧСР, міністр закордонних справ Е.Бенеш відразу ж після проголошення незалежності країни в меморандумі урядам країн Антанти наголошував на особливому геополітичному становищі майбутньої держави в Центральній Єв-

ропі, з території якої можна «здійснювати безпосередній вплив на Австрію, Угорщину, Італію та Польщу, а тим самим – на Росію й Україну», і підкреслював значення своєї країни в блокуванні більшовицької загрози зі Сходу [12].

За згоди держав Антанти чеські війська вже 12-15 січня 1919 р. увійшли до західної частини краю – аж до р. Уж, включно з Ужгородом. З іншого боку, й серед русинської спільноти поширилася тенденція до пов'язування подальшої долі краю в складі ЧСР. Спершу на такі позиції перейшла впливова Пряшівська народна рада на чолі з колишнім депутатом угорського парламенту, адвокатом А.Бескидом. Він написав меморандум до празького уряду й Паризької мирної конференції з вимогою включення до ЧСР Лемківщини, після чого був введений до складу офіційної чехословацької делегації на мирну конференцію. Там уже працювали й керівники Американської ради угорських русинів – І.Гардош та Г.Жаткович.

А наприкінці січня 1919 р. до Ужгорода прибули представники президента ЧСР Т.Масарика – капітани В.Вака і Ф.Пісецький, що поінформували місцеву народну раду про його діяльність у США і переговори з керівниками закарпатської еміграції та рішення американських русинів стосовно приєднання Закарпаття до ЧСР. На початку березня Ужгород відвідали вже Г.Жаткович і І.Гардош, які докладно доповіли членам народної ради про хід обговорення закарпатського питання у США і на Паризькій мирній конференції та закликали підтримати рішення про приєднання краю до ЧСР [13].

Загалом, від самого початку утворення ЧСР однією з важливих складових її міжнародного курсу була політика щодо України. Вона зазнавала змін під впливом різних обставин і значною мірою була обумовлена загальним ставленням республіки, її керівників і політичних діячів до українського питання, української державності й українців узагалі. Водночас ця політика багато в чому залежала від ставлення до України Антанти, країн – учасниць Паризької мирної конференції, від розвитку подій у Росії й на українських землях, від ситуації на фронтах, від політики Австрії, Угорщини, Польщі й Німеччини щодо України і, нарешті, від того, яка течія в політичних колах ЧСР брала гору – проросійська слов'янофільська (перший прем'єр-міністр К.Крамарж і його оточення) чи та, що симпатизувала національно-культурним прагненням та ідеям державності українців (Т.Масарик, Е.Бенеш та ін.) і яка стала в 1920-х рр. домінуючою.

Важливим морально-політичним чинником розвитку чехословацько-українських відносин було й те, що Наддніпрянщина в роки Першої світової війни відіграла, можливо, найбільш визначну роль в історії чехословацького національно-визвольного руху. Досить нагадати, що в Києві з 1916 р. засідало правління «Союзу чехословацьких товариств у Росії», тут проходили з'їзди його делегатів, містилося головне відділення (філія) Чехословацької національної ради (ЧСНР) – вищого представницького органу нації, першооснови майбутнього чехословацького уряду, а також штаб чехословацького війська і його запасні батальйони. І, нарешті, – саме в Києві протягом більш ніж чотирьох місяців перебував майбутній перший і довічний президент ЧСР Томаш Г.Масарик.

Він підтримував національно-визвольні змагання українського народу, активно співпрацював з М.Грушевським, В.Винниченком, С.Петлюрою, О.Шульгиним та іншими діячами Центральної Ради, закладаючи підвалини чехословацько-українських взаємин. ЧСНР, а також за наказом останньої – чехословацьке військо, розташоване на території України, визнали Українську Народну Республіку.

Щоправда, прихильне ставлення Т.Масарика до Центральної Ради змінилося (після проголошення нею IV Універсалу і особливо після підписання мирного договору з Центральними державами у Брест-Литовську) на негативне, адже Україна уклала мирний договір і звернулася за допомогою до тих, кого чехи й словаки вважали своїми головними

ворогами й від поразки яких залежав успіх їхньої боротьби за незалежну державність. Крім того, повне міжнародно-правове усамостійнення України суперечило поглядам фєдераліста Т.Масарика на українське питання й післявоєнний устрій нової Європи.

Т.Масарик у цілому був досить добре обізнаний з українськими справами, насамперед завдяки спільній політичній діяльності з представниками Галичини у віденському парламенті 1907-1911 рр., дружнім стосункам з І.Франком та іншими визначними українськими діячами й через наукову зацікавленість слов'янськими проблемами, історією Росії та Польщі зокрема. Він визнавав істотні відмінності між «малорусами» й «великорусами» та національну й етнографічну єдність «малорусів» і «русинів», розділених політичними кордонами, відносив українців до найбільших із числа поневолених народів, симпатизував їхнім визвольним змаганням і з розумінням ставився до національно-культурних і політичних самостійницьких вимог українського народу.

Т.Масарик завжди підкреслював, що українське питання – не тільки мовне, але також політичне й культурне. Він трактував його, як правило, в контексті загальнослов'янського, беручи до уваги передусім його реальний зміст, силу й слабкість українського руху порівняно з іншими слов'янськими народами і вважаючи, що тільки життєздатність і реальні сили кожної нації визначають її сутність [14]. З огляду на це Т.Масарик не міг уявити собі Україну як державу цілком самостійну. Вирішення українського питання, на його думку, мало йти лише в напрямі того чи того державного зв'язку (самоврядування, автономія, федерація) з Росією, причому остання мусить щонайшвидше стати демократичною.

Такий державний зв'язок він уявляв запорукою від пангерманізму, вважаючи, що відокремлення України від Росії спричиниться до нового розколу в лоні Слов'янщини та до послаблення великодержавної сили Росії як головної противаги пангерманської небезпеки для слов'янських народів, а самостійна Україна потрапить під вплив Німеччини, перетвориться на її колонію. Ось чому Т.Масарик після проголошення IV Універсалу Центральної Ради відверто заявив: «Ми визнали Україну, коли вона III Універсалом проголосила себе державою, але в рамках федеративної Росії. Це ми могли прийняти з чеського й слов'янського становища... Ми визнали Україну як частину Росії і гадали, що Україна буде ще воювати. Але в IV Універсалі сказано, що війни не буде, що буде мир, і зокрема з Австро-Угорщиною... Я сам особисто, оскільки мав повноваження це говорити, не годен визнати самостійну Україну поза рамками Росії як правно-політичну формацію. Це рішуче проти моєї думки. Розбивати Росію, на мій погляд, - це просто працювати для Пруссії» [15].

Але будучи переконаним в тому, що Україна має бути автономною державою в складі російської федерації, Т.Масарик водночас поборював ідею накиненої згори спілки. «Передумовою справжньої федерації, - писав він у своїй праці «Нова Європа», - є свобода народів, що федеруються, і вільні народи самі вирішать, чи вони бажають федеруватися і з ким». Розмірковуючи далі про післявоєнну реконструкцію Східної Європи й необхідність утворення нових держав, Т.Масарик знову повертався до питання про майбутнє українського народу: «Угорські малоруси бажають стати автономною частиною Чехословацької держави... Малоруси в Галичині, Буковині вирішать свою майбутність і зокрема своє ставлення до Польщі і України... Росія об'єднається у федерацію народів... Україна буде автономною частиною Росії – спроба бути самостійними показала українцям, що їхнє відокремлення від Росії веде їх у підлеглисть до німців» [16].

Офіційна зовнішня політика Чехословаччини не підтримувала «українського сепаратизму», коли мова йшла про Наддніпрянську Україну, подібну ж позицію вона займала й щодо західноукраїнських земель, зокрема Східної Галичини: ЧСР юридично не визнала

уряду ЗУНР. Водночас Чехословаччина не визнавала претензій Польщі на Східну Галичину, вважаючи, що остання має право з'єднатися з іншими українськими землями і, таким чином, теж стати складовою частиною майбутньої російської демократичної федерації. Чехословацькі політичні й особливо господарські кола були дуже зацікавлені в перенесенні кордонів Росії до Карпат і утворенні спільного чехословацько-російського кордону [17].

Обережність і зваженість чехословацької зовнішньої політики в українському питанні в кінці й після Першої світової війни були обумовлені насамперед позицією стосовно «єдиної і неподільної Росії» переможних держав Антанти, адже, як відзначав керівник чехословацької делегації на Паризькій мирній конференції Е.Бенеш, «ніхто із союзників не хотів незалежної Української держави, допускалося, в крайньому разі, створення російської федерації, в якій Україна мала б своє автономне місце» [18].

На остаточне вирішення питання про долю Закарпаття вплинули й події в Угорщині, де внаслідок політичної кризи і мирної соціалістичної революції 21 березня 1919 р. було проголошено Угорську радянську республіку. Упродовж кількох днів влада Рад – т.з. «диктатура пролетаріату» на зразок більшовицьких порядків у Центральній Росії – була встановлена по всій країні, в тому числі і в Закарпатті, за винятком територій, окупованих військами Чехословаччини й Румунії. Створювалась нова адміністративна одиниця – Руська Країна зі столицею в м. Мукачево, однак радянська влада на Закарпатті проіснувала лише сорок днів (до 29 квітня 1919 р.).

Країни Антанти, стурбовані поширенням комуністичних ідей і революції, спрямували проти Угорської радянської республіки війська союзних держав. Зокрема, 16 квітня 1919 р. румунські, а 23 квітня і чехословацькі частини поновили просування в Закарпатті, до початку травня ними була окупована вся територія краю. А 19 червня 1919 р. більшість делегатів з'їзду Рад Угорщини прийняла ультиматум головуючого на Паризькій мирній конференції Ж.Клемансо про відведення мадярської Червоної Армії «за призначені Угорщині кордони».

Бурхливий розвиток воєнно-політичних подій в Центрально-Східній Європі й складний процес розгляду питання про Закарпаття на Паризькій мирній конференції змусили, зрештою, об'єднатись усі політичні угруповання краю й недвозначно визначитися щодо його майбутнього. 8 травня 1919 р. в Ужгороді зібралися представники трьох найвпливовіших в Закарпатті Народних рад – Пряшівської, Ужгородської й Хустської (близько 200 делегатів), які об'єдналися в Центральну руську народну раду (ЦРНР, голова – А.Бескид, заступники голови – А.Волошин, М.Брацайко, М.Стрипський) і одноставно ухвалили резолюцію на підтримку рішення Американської народної ради угро-русинів про об'єднання з чехословацьким народом на основі повної національної автономії.

«Подкарпатські русини, – зазначалося в резолюції, – як автономна одиниця самовольно приключаються до Чехословацької республіки с тем, что руська автономна краина в заграничных, военных и финансовых делах спольно управлялася, а в прочих делах управляє собой самостойно, своими урядами и своим сеймом. Требуем, чтобы до сиеи краины принадлежали и западные жупи».

На наступних засіданнях ЦРНР було обговорено питання про статус і кордони Закарпаття в складі Чехословаччини, а також було вирішено рекомендувати громадянина США Г.Жатковича на посаду «повноважного міністра штату». Ці вимоги були викладені у спеціальному меморандумі, який 20 травня 1919 р. делегація ЦРНР у складі 112 осіб в урочистій обстановці передала в Празі президенту ЧСР Т.Масарику. При цьому Т.Масарик російською мовою висловив радість у зв'язку з добровільним приєднанням Закарпаття до ЧСР і, між іншим, заявив: «Ви, русини, стільки прав будете мати, скільки виборете для себе» [19].

Згадуючи цю подію, А.Волошин у своїх спогадах писав: «Было то событие не лиш исторично-важное, но и широтеплое, братское! Золота Прага торжественно привитала русинов, щиро погостила, и мы з надеєю на лепшу будучность вернулись до дому».

Таким чином, оцінюючи характер процесу входження Закарпаття до ЧСР, слід відзначити, з одного боку, що воно було здійснено без участі широких народних мас краю і не відбивало історичних прагнень значної більшості закарпатських русинів-українців з'єднатися із Соборною Україною. Та й на рішення ЦРНР від 8 травня 1919 р. не могла не вплинути присутність в Ужгороді чехословацьких окупаційних військ, не говорячи вже про те, що на той час доля краю на користь ЧСР була вже практично вирішена в Парижі. Прочехословацька орієнтація в цьому питанні країн Антанти, особливо Франції, влаштувала практично всіх учасників Паризької мирної конференції й підтримувалася ними з геополітичних міркувань (концепція «Малої Антанти» тощо).

Однак у цілому, з урахуванням всіх тогочасних обставин, можливостей і альтернатив історичного розвитку, слід визнати, що об'єднання закарпатських русинів-українців із сусідніми слов'янськими народами – словаками і чехами – у складі новоутвореної, чи не найдемократичнішої на той час в Європі Чехословацької Республіки, яка до того ж обіцяла закарпатцям надати гарантовані державами-переможцями широкі автономні права (тобто закарпатські русини-українці, єдині з національних меншин ЧСР, ставали її державотворчим елементом, на відміну від судетських німців чи словацьких мадярів), було єдиним реальним і водночас оптимальним варіантом, позаяк відкривало нові можливості для соціально-економічного й національно-культурного розвитку цього, одного з найбільш відсталих на поч. ХХ ст. регіонів Європи.

Література:

1. Стерчо П. Карпато-Українська держава. До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919-1939 роках. Репринтне видання. – Львів, 1994. – С.21.
2. Віднянський С., Петрищев П. Політична діяльність закарпатської еміграції в США наприкінці 19-го – на початку 20-го т. та її вплив на долю рідного краю // Українська діаспора (Київ-Чикаго). – 1993. - № 4. – С.11-12.
3. Нариси історії Закарпаття. – Т.ІІ (1918-1945). – Ужгород, 1995. – С.54.
4. Ванат І. Нариси новітньої історії українців Східної Словаччини. – Т.І (1918-1938). – Пряшів, 1979. – С.61.
5. Вегеш М.М. Історичні дослідження. Т.ІV. Закарпаття між двома світовими війнами. – Ужгород, 2000. – С.62.
6. Худанич В., Бондар В. Руська Країна в 1918-1919 роках // Культура українських Карпат: традиції і сучасність. Матеріали міжнародної наукової конференції. – Ужгород, 1994. – С.275.
7. Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія ЗУНР. – Львів: «ОЛПР», 1995. – С.71.
8. Кондратович І. Історія Подкарпатської Русі для народа. – Ужгород, 1924. – С.107.
9. Павлюк О. ЗУНР і політика Угорщини // Україна в минулому. Вип. VII. – Київ – Львів, 1995. – С.34.
10. Історичний календар-альманах «Червоної Калини» на 1938 р. – Львів, 1937. – С.149.
11. Вегеш М.М. Громадсько-політичні взаємовідносини Східної Галичини і Закарпаття в 1918-1919 роках (Матеріали до спецкурсу для студентів історичного факультету). – Ужгород, 1996. – С.28-30.
12. Внешняя политика Чехословакии. 1918-1939. Сборник статей. - М.,1959. - С.58.
13. Волошин А. Спомины. – Ужгород, 1923. (Книжки «Русина»; Ч.10). – С.92-93.
14. Віднянський С. В. Т. Масарик про Україну і українців // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. - Вип.4. - К., 1993. - С.132-147.

15. Masaryk T. G. Slovanski problemy. - Praha, 1928. - S.91-92.
16. Masaryk T. Nova Evropa (Stanovisko slovanske). - Praha, 1920. - S.219-220.
17. Sládek Zdenek, Jaroslav Valenta. Sprawy ukraińskie w czechosłowackiej polityce wschodniej w latach 1918-1912 // Z dziejów stosunków polsko-radzieckich. Stud. i mater. - 1968. - № 3. - S.147-148.
18. Бенеш Эдвард. Речь о Подкарпатурской проблеме. - Ужгород, 1934. - С.23.
19. Каминский Й. Т.Г.Масарикъ и Подкарпатская Русь // Карпатский свѣтъ. – Ужгород. – 1930. – Ч.1–2. – С.780.